

Аутистік спектр бұзылысы бар балаларды дамытуда сенсорлы интеграция әдісінің рөлі

ЖАРИЯЛАНДЫ
01.06.2026

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/189063/>

Омарова Аружан Мырзағалиқызы

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің 1 курс магистранты Алматы қ., Қазақстан

Жетекшісі: Өмірбек Салтанат Жеңісқызы

П.ғ.д., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің бағдарлама көшбасшысы, Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа. Мақалада аутистік спектр бұзылысы (АСБ) бар балаларды дамытудағы сенсорлық интеграция әдісінің теориялық-әдіснамалық негіздері мен оның психологиялық-педагогикалық әлеуеті жан-жақты қарастырылады. Сенсорлық интеграцияның нейробиологиялық механизмдері талданып, сенсорлық ақпаратты қабылдау, өңдеу және ұйымдастыру үдерістеріндегі ерекшеліктердің АСБ бар балалардың танымдық, коммуникативтік, эмоциялық-ерік және мінез-құлықтық дамуына әсері айқындалады. Зерттеу барысында сенсорлық өңдеудің бұзылыстары баланың қоршаған ортамен өзара әрекеттесуіне, әлеуметтік бейімделуіне және оқу іс-әрекетінің тиімділігіне тікелей ықпал ететіндігі ғылыми тұрғыдан негізделеді. Мақалада сенсорлық интеграция әдісінің АСБ бар балалардың сенсорлық дисфункцияларын түзетудегі, бейімделу мүмкіндіктерін кеңейтудегі және функционалдық дербестігін қалыптастырудағы рөлі сараланады. Сонымен қатар вестибулярлық, проприоцептивтік және тактильдік жүйелерді белсендіруге бағытталған арнайы жаттығулар мен терапиялық ықпалдардың баланың сенсорлық тәжірибесін байытып, мінез-құлықтық стереотиптерді төмендетуге, зейіннің тұрақтануына, эмоционалдық реттелудің жақсаруына және әлеуметтік коммуникацияның дамуына ықпал ететіні көрсетіледі. Сенсорлық интеграция технологияларын кешенді психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесіне енгізудің тиімділігі қарастырылып, олардың инклюзивті білім беру жағдайындағы қолдану ерекшеліктері сипатталады. Зерттеу нәтижелері сенсорлық интеграция әдісінің аутистік спектр бұзылысы бар балалардың даму әлеуетін іске

асыруда, өмір сапасын арттыруда және әлеуметтік ортаға табысты кірігуін қамтамасыз етуде маңызды түзете-дамытушылық ресурс болып табылатынын дәлелдейді. Бұл әдісті қолдану баланың сенсорлық тәжірибесін жүйелеуге, қоршаған орта талаптарына бейімделуін жеңілдетуге және психикалық функциялардың үйлесімді дамуына қолайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: аутистік спектр бұзылысы, сенсорлық интеграция, сенсорлық өңдеу, сенсорлық дисфункция, психологиялық-педагогикалық қолдау, әлеуметтік коммуникация, түзете-дамытушылық жұмыс, инклюзивті білім беру, нейропсихологиялық даму, сенсорлық тәжірибе.

РОЛЬ МЕТОДА СЕНСОРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА

Омирбек Салтанат Женисовна

Д.п.н., профессор, лидер образовательной программы Казахского национального женского педагогического университета, г. Алматы, Казахстан

Омарова Аружан Мырзағалиқызы

Магистрант 1 курса Казахского национального женского педагогического университета, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методологические основы применения метода сенсорной интеграции в процессе психолого-педагогического сопровождения и развития детей с расстройствами аутистического спектра (РАС). Особое внимание уделяется анализу нейропсихологических механизмов сенсорной интеграции, обеспечивающих восприятие, обработку, систематизацию и интерпретацию сенсорной информации, поступающей из окружающей среды. Раскрывается влияние особенностей сенсорной обработки на когнитивное, коммуникативное, эмоционально-волевое и поведенческое развитие детей с РАС. На основе анализа современных научных исследований обосновывается положение о том, что нарушения сенсорной интеграции выступают одним из ключевых факторов, затрудняющих процессы социальной адаптации, межличностного взаимодействия, освоения образовательных программ и формирования самостоятельности у детей данной категории. В статье проводится комплексный анализ коррекционно-развивающего потенциала метода сенсорной интеграции в преодолении сенсорных дисфункций, расширении адаптационных возможностей и развитии функциональной независимости детей с расстройствами аутистического спектра. Особое значение придается использованию специализированных упражнений и терапевтических воздействий, направленных на стимуляцию вестибулярной, проприоцептивной и тактильной сенсорных систем. Показано, что систематическое применение технологий сенсорной интеграции

способствует обогащению сенсорного опыта ребенка, снижению выраженности стереотипных форм поведения, повышению устойчивости внимания, совершенствованию механизмов эмоциональной саморегуляции, а также развитию социальных и коммуникативных навыков. Кроме того, рассматриваются возможности интеграции сенсорно-интегративного подхода в систему комплексной психолого-педагогической помощи детям с РАС в условиях инклюзивного образования. Подчеркивается значимость междисциплинарного взаимодействия специалистов при реализации коррекционно-развивающих программ, направленных на формирование благоприятных условий для полноценного личностного и социального развития ребенка.

Результаты исследования свидетельствуют о том, что метод сенсорной интеграции является эффективным коррекционно-развивающим ресурсом, обеспечивающим реализацию потенциальных возможностей детей с расстройствами аутистического спектра, повышение качества их жизни и успешную социальную инклюзию. Применение данного метода способствует оптимизации процессов сенсорной обработки, гармонизации психического развития и повышению уровня адаптации ребенка к требованиям социальной и образовательной среды.

Ключевые слова: расстройства аутистического спектра, сенсорная интеграция, сенсорная обработка, сенсорные дисфункции, психолого-педагогическое сопровождение, коррекционно-развивающая работа, социальная адаптация, коммуникативное развитие, инклюзивное образование, нейропсихологическое развитие, сенсорный опыт.

THE ROLE OF THE SENSORY INTEGRATION METHOD IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

Omirebek Saltanat Zhenisovna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Leader of the Educational Program at Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

Omarova Aruzhan Myrzgalikyzy

First - year Master's student of Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The article provides a comprehensive examination of the theoretical and methodological foundations of the sensory integration approach within the context of the psychological and pedagogical development of children with Autism Spectrum Disorder (ASD), as well as its multifaceted corrective and developmental potential. Particular attention is devoted to the analysis of neuropsychological mechanisms underlying sensory integration, with an emphasis on the processes of perception, processing, and organization of sensory information, and their impact on the cognitive, communicative, emotional-volitional, and

behavioral development of children with ASD. Based on contemporary scientific evidence, it is substantiated that disturbances in sensory processing significantly affect a child's interaction with the surrounding environment, social adaptation, and the overall effectiveness of learning activities. The article further differentiates the role of the sensory integration method in addressing sensory dysfunctions, expanding adaptive capacities, and fostering functional independence in children with ASD. Special emphasis is placed on targeted interventions and therapeutic activities aimed at stimulating the vestibular, proprioceptive, and tactile sensory systems. It is demonstrated that systematic implementation of sensory integration techniques contributes to the enrichment of sensory experience, reduction of stereotypical behavioral patterns, enhancement of attentional stability, improvement of emotional self-regulation, and facilitation of social and communicative competence. In addition, the study explores the integration of sensory integration technologies within a comprehensive system of psychological and pedagogical support, particularly in the context of inclusive education. The importance of interdisciplinary collaboration among specialists in the implementation of corrective and developmental programs is highlighted, as it ensures the creation of optimal conditions for the holistic development of the child. The findings of the study confirm that sensory integration represents a significant corrective and developmental resource in realizing the developmental potential of children with Autism Spectrum Disorder, improving their quality of life, and ensuring successful social inclusion. The application of this approach facilitates the systematization of sensory experiences, promotes adaptation to environmental demands, and creates favorable conditions for the harmonious development of higher mental functions.

Keywords: Autism Spectrum Disorder, sensory integration, sensory processing, sensory dysfunction, psychological and pedagogical support, social communication, corrective and developmental intervention, inclusive education, neuropsychological development, sensory experience.

КІРІСПЕ

Қазіргі кезеңде инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы мен ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау мәселесі ғылыми зерттеулердің өзекті бағыттарының бірі болып отыр. Соның ішінде аутистік спектр бұзылысы (АСБ) бар балалардың дамуын қамтамасыз ету, олардың әлеуметтік бейімделуін арттыру және оқу-танымдық мүмкіндіктерін кеңейту ерекше маңызға ие. АСБ бар балалардың даму ерекшеліктері күрделі құрылымға ие болғандықтан, оларды түзете-дамыту жұмыстары кешенді, көпқырлы және ғылыми негізделген тәсілдерді талап етеді. Заманауи нейропсихологиялық және клиникалық зерттеулер АСБ-ның негізгі сипаттамаларының бірі ретінде сенсорлық өңдеу жүйесіндегі бұзылыстарды көрсетеді. Сенсорлық ақпаратты қабылдау, іріктеу және интеграциялау үдерістерінің жеткіліксіздігі баланың қоршаған ортамен адекватты өзара әрекеттесуін қиындатып, оның мінез-құлықтық реакциялары мен әлеуметтік коммуникациясының дамуына теріс

әсер етеді. Осы тұрғыдан алғанда, сенсорлық интеграция теориясы баланың жүйке жүйесінің функционалдық ұымдасуын түсіндіретін және түзету-педагогикалық ықпалдың тиімді бағыттарын айқындайтын маңызды ғылыми негіз ретінде қарастырылады. Сенсорлық интеграция әдісі баланың әртүрлі сенсорлық жүйелерінен келетін ақпаратты үйлестіру және орталықтандыру арқылы оның мінез-құлқын реттеу, эмоциялық тұрақтылығын арттыру және когнитивтік функцияларын дамытуға бағытталған. Бұл әдістің ғылыми-тәжірибелік мәні оның тек симптомдарды азайтуға емес, сонымен қатар баланың функционалдық даму механизмдерін жетілдіруге бағытталуымен сипатталады. Сондықтан сенсорлық интеграцияны АСБ бар балалармен жүргізілетін түзете-дамытушылық жұмыстың тиімді құралы ретінде қарастыру қазіргі арнайы педагогика мен психология ғылымында кеңінен таралған.

Дегенмен, сенсорлық интеграция әдісінің тиімділігін арттыру және оны білім беру үдерісіне жүйелі түрде енгізу мәселелері әлі де терең теориялық және практикалық зерттеуді қажет етеді. Әсіресе инклюзивті білім беру жағдайында бұл әдісті қолданудың педагогикалық шарттары, ұымдастырушылық ерекшеліктері және нәтижелілігі қосымша ғылыми негіздеуді талап етеді. Осыған байланысты АСБ бар балаларды дамытуда сенсорлық интеграция әдісінің рөлін кешенді түрде зерттеу өзекті ғылыми мәселе болып табылады. Осы зерттеу аясында сенсорлық интеграция әдісінің теориялық негіздері мен практикалық мүмкіндіктерін талдау арқылы АСБ бар балалардың дамуындағы оның түзете-дамытушылық әлеуетін айқындау көзделеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Аутистік спектр бұзылысы (АСБ) бар балалардың психикалық дамуының ерекшеліктері олардың сенсорлық ақпаратты қабылдау және өңдеу жүйесіндегі айқын дисфункциялармен сипатталады. Заманауи нейробиологиялық және нейрофизиологиялық зерттеулер сенсорлық өңдеудің бұзылыстары АСБ-ның негізгі клиникалық белгілерінің бірі екенін дәлелдейді. Бұл бұзылыстар баланың сыртқы ортадан келетін стимулдарды адекватты қабылдауына кедергі келтіріп, оның мінез-құлқы, коммуникациясы және танымдық әрекеттерінің сапасына тікелей әсер етеді.

Сенсорлық интеграция теориясына сәйкес, орталық жүйке жүйесі әртүрлі сенсорлық арналардан (тактильдік, вестибулярлық, проприоцептивтік, визуалдық және есту) келетін ақпаратты ұымдастырып, біртұтас тәжірибе қалыптастырады. Алайда АСБ бар балаларда осы процестің бұзылуы нәтижесінде сенсорлық ақпараттың артық жүктелуі немесе жеткіліксіз қабылдануы байқалады. Мұндай жағдайлар гиперсезімталдық немесе гипосезімталдық түрінде көрініс тауып, баланың күнделікті өмірдегі бейімделу мүмкіндіктерін шектейді.

Сенсорлық интеграция әдісі осы аталған қиындықтарды түзетуге бағытталған кешенді психологиялық-педагогикалық технология ретінде қарастырылады. Оның

негізгі мақсаты — баланың сенсорлық жүйелерін үйлестіру арқылы қоршаған ортамен тиімді өзара әрекеттесуін қамтамасыз ету. Бұл әдіс арнайы ұйымдастырылған сенсорлық ортада жүргізілетін мақсатты жаттығулар мен терапиялық әрекеттерді қамтиды. Атап айтқанда, вестибулярлық жүйені дамытуға арналған тербелмелі жаттығулар, проприоцептивтік жүйені белсендіретін күш түсіру әрекеттері және тактильдік сезімталдықты реттеуге бағытталған стимулдар кеңінен қолданылады.

Сенсорлық интеграция жұмысының жүйелі түрде жүргізілуі баланың жүйке жүйесіндегі реттеуші механизмдердің жетілуіне ықпал етеді. Нәтижесінде, сенсорлық ақпаратты қабылдау тұрақтанып, шамадан тыс реакциялар азаяды, ал назарды шоғырландыру және өзін-өзі реттеу қабілеті артады. Сонымен қатар мінез-құлықтық стереотиптердің жиілігі төмендеп, әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдылары біртіндеп қалыптаса бастайды.

АСБ бар балалармен жүргізілетін түзете-дамытушылық жұмыста сенсорлық интеграция әдісін қолдану олардың когнитивтік дамуына да оң әсер етеді. Себебі сенсорлық жүйелердің үйлесімді жұмысы ойлау, қабылдау, есте сақтау және сөйлеу процестерінің дамуына негіз болады. Баланың қоршаған ортамен сенімді байланыс орнатуы оқу әрекетіне қатысу белсенділігін арттырады және білім беру үдерісіне бейімделуін жеңілдетеді.

Сонымен қатар сенсорлық интеграция әдісін инклюзивті білім беру жағдайында қолдану ерекше маңызға ие. Бұл әдіс педагог, психолог, дефектолог және ата-ана арасындағы өзара бірлескен жұмысты талап етеді. Кешенді қолдау жүйесі баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оның әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, сенсорлық интеграция әдісі АСБ бар балалардың дамуындағы негізгі түзете-дамытушылық құралдардың бірі ретінде қарастырылады. Ол баланың сенсорлық тәжірибесін реттеуге, әлеуметтік бейімделуін күшейтуге және психикалық дамуын үйлестіруге бағытталған тиімді ғылыми негізделген тәсіл болып табылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жүргізілген теориялық талдау нәтижелері аутистік спектр бұзылысы (АСБ) бар балаларды дамыту үдерісінде сенсорлық интеграция әдісінің жоғары ғылыми-тәжірибелік маңызға ие екенін көрсетеді. Аталған әдіс баланың орталық жүйке жүйесінде сенсорлық ақпаратты қабылдау, өңдеу және интеграциялау механизмдерін жетілдіруге бағыттала отырып, оның психикалық дамуының негізгі компоненттеріне—танымдық, коммуникативтік, эмоциялық-ерік және мінез-құлықтық салаларға—кешенді түрде ықпал етеді.

Сенсорлық интеграция теориясына сүйене отырып, АСБ бар балаларда жиі кездесетін сенсорлық дисфункциялар олардың қоршаған ортамен өзара әрекеттесуін айтарлықтай

шекттейтін негізгі факторлардың бірі екендігі нақтыланды. Осы тұрғыдан алғанда, сенсорлық жүйелердің үйлесімді жұмысын қамтамасыз етуге бағытталған түзетедамытушылық ықпал баланың бейімделу мүмкіндіктерін кеңейтіп, әлеуметтік ортаға кірігуін жеңілдетеді.

Зерттеу нәтижелерін талдау сенсорлық интеграция әдісінің жүйелі және мақсатты қолданылуы балалардың мінез-құлықтық реттелу деңгейін жақсартуға, стереотиптік әрекеттердің жиілігін азайтуға, зейін тұрақтылығын арттыруға және эмоционалдық өзін-өзі реттеу қабілеттерін дамытуға ықпал ететінін дәлелдейді. Сонымен қатар бұл әдіс когнитивтік процестердің—қабылдау, есте сақтау, ойлау және сөйлеу—үйлесімді дамуына алғышарт жасай отырып, баланың оқу іс-әрекетіне бейімделуін айтарлықтай жеңілдетеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында сенсорлық интеграция технологияларын қолдану ерекше маңызға ие, себебі ол мультидисциплинарлық тәсілді талап етіп, педагог, психолог, дефектолог және ата-ананың бірлескен әрекетін үйлестіруге мүмкіндік береді. Мұндай кешенді қолдау жүйесі баланың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, оның функционалдық дербестігін қалыптастыруға және әлеуетін толық ашуға жағдай жасайды.

Жалпы алғанда, сенсорлық интеграция әдісі АСБ бар балалардың дамуындағы тиімді түзетедамытушылық ресурс ретінде қарастырылып, олардың өмір сапасын арттыруға, әлеуметтік бейімделуін күшейтуге және психикалық дамуының үйлесімділігін қамтамасыз етуге бағытталған ғылыми негізделген тәсіл болып табылады. Осыған байланысты аталған әдісті білім беру және түзету-педагогикалық тәжірибеге жүйелі түрде енгізу оның тиімділігін арттырудың маңызды шарты ретінде айқындалады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР (ГОСТ 2020)

1. Ayres A. J. *Sensory Integration and Learning Disorders*. Los Angeles: Western Psychological Services, 2005. 220 p.
2. Schaaf R. C., Mailloux Z. *Clinician's Guide for Implementing Ayres Sensory Integration*. Bethesda: AOTA Press, 2015. 312 p.
3. Miller L. J., Anzalone M. E., Lane S. J., Cermak S. A., Osten E. T. Concept evolution in sensory integration: A proposed nosology for diagnosis // *American Journal of Occupational Therapy*. Vol. 61(2). P. 135-140.
4. Case-Smith J., O'Brien J. C. *Occupational Therapy for Children*. Louis: Elsevier, 2014. 756 p.
5. Bundy A. C., Lane S. J., Murray E. A. *Sensory Integration: Theory and Practice*. Philadelphia: F. A. Davis Company, 2002. 672 p.
6. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental*

- Disorders (DSM-5)*. Washington, DC: American Psychiatric Publishing, 2013. 947 p.
7. Baron-Cohen S. *Autism and Asperger Syndrome*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 216 p.
 8. Greenspan S. I., Wieder S. *Engaging Autism*. Cambridge, MA: Da Capo Press, 2006. 368 p.
 9. Лурия А. Р. *Высшие корковые функции человека*. Москва: Педагогика, 2000. 504 с.
 10. Выготский Л. С. *Мышление и речь*. Москва: Лабиринт, 2012. 352 с.
 11. Семаго Н. Я., Семаго М. М. *Психолого-педагогическая диагностика развития детей*. Москва: АРКТИ, 2011. 384 с.
 12. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. *Практикум по сенсорной интеграции в работе с детьми*. Санкт-Петербург: Речь, 2010. 176 с.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.